

Κωστής Κοκκινόφτας

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ (1767-1810)

Συμπληρώνονται φέτος 200 χρόνια από τον θάνατο ενός από τους σημαντικότερους Κύπριους Άρχιερείς των χρόνων της Τουρκοκρατίας, του Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου (1767-1810), ο οποίος κατά τη διάρκεια της μακρᾶς αρχιερατείας του ἐπιτέλεσε ἓνα πολύπλευρο ἔθνικό καί ἐκκλησιαστικό ἔργο. Ὁ Χρυσάνθος γεννήθηκε γύρω στό 1725 στό χωριό Τρεῖς Ἐλιές τῆς Μαραθάσας καί ἀνήκε σέ γνωστή οἰκογένεια τῆς περιοχῆς, μέλη τῆς ὁποίας ἀνῆλθαν ἀργότερα σέ ἀρχιερατικούς θρόνους, ὅπως οἱ ἀνεψιοί του Μητροπολίτες Κιτίου Μελέτιος Α΄ (1776-1797) καί Χρυσάνθος (1797-1810), καθώς καί ὁ μικρός ἀνεψιός του, Ἐθνομάρτυρας Μητροπολίτης Πάφου Χρυσάνθος (1805-1821). Μέλος τῆς ἴδιας οἰκογενείας καί ἀνεψιά τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἦταν ἐπίσης ἡ Μαρουδιά Παυλίδη, σύζυγος τοῦ Δραγουμάνου Χατζηγεωργάκη Κορνεσίου, ὁ ὁποῖος δέσποζε στή ζωή τοῦ νησιοῦ στά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου.

Ἀρχικά, ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος νυμφεύτηκε καί ἀπέκτησε ἓνα γιό, τόν Μιχαήλ, ἐκδότη τό 1801 τῆς Ακολουθίας τοῦ Ἁγίου Θεράποντος. Μετά, ὅμως, τόν θάνατο τῆς γυναίκας του ἱερώθηκε καί τό 1762 ἐξελέγη στόν μητροπολιτικό θρόνο Πάφου. Ἀκολούθως, τό 1767, ἀνῆλθε στόν ἀρχιεπισκοπικό θρόνο, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τό 1810 καί ἀνεδείχθη σέ ἓνα ἀπό τούς πλέον ἀξιόλογους ἱεράρχες τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας: ἐνδιαφέρθηκε γιά τήν πνευματική πρόοδο τῶν πιστῶν, ἀνακαίνισε μεγάλο ἀριθμό ἐκκλησιῶν καί μοναστηριῶν, ἐξέδωσε ἀκολουθίες Ἁγίων, ἵδρυσε ἑλληνικό σχολεῖο στή Λευκωσία καί ἀνέπτυξε σημαντική ποιμαντική δράση.

Οἱ συνθῆκες πού ἐπικρατοῦσαν στήν Κύπρο τήν περίοδο τῆς ἀνάληψης τῶν ἀρχιερατικῶν του καθηκόντων ἦταν τραγικές: ἀφορία τῆς γῆς, γενική δυστυχία καί πείνα, δραματική μείωση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν πανώλη τοῦ 1759 καί ἡ κακοδιοίκηση τῶν Ὀθωμανῶν συνέθεταν ἓνα ὀδυνηρό σκηνικό μέ τρομακτικές ἐπιπτώσεις στή ζωή τῶν κατοίκων. Σέ αὐτά προστέθηκε μερικά χρόνια ἀργότερα καί ἡ ἀπάνθρωπη διακυβέρνηση τοῦ τοπικοῦ διοικητῆ Χατζημπακκῆ ἀγᾶ, πού μέ σωρεία ἐγκλημάτων καί αὐθαιρεσιῶν, ἐπιβολή βαρύτατης φορολογίας καί ἄγρια ἐκμετάλλευση, καταδυνάστευε τόν τόπο. Ὁ Χρυσάνθος χειρίστηκε τά προβλήματα αὐτά μέ νηφαλιότητα καί δυναμισμό καί κατάφερε μέσα σέ ἐξαιρετικά ἀντίξοες συνθῆκες νά ἐπιλύσει τά περισσότερα. Εἰδικότερα, γιά τήν ἀπαλλαγή τοῦ τόπου ἀπό τόν Χατζημπακκῆ χρειάστηκε νά ἀναχωρήσει κρυφά, μαζί μέ τούς ἄλλους Κύπριους Ἀρχιερείς καί τόν Ἡγούμενο Κύκκου, γιά τήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου μετά ἀπό πολλές περιπέτειες καί ἐπιτυχημένες διαβουλεύσεις ἐπιτεύχθη ἡ ἐκδίωξη τοῦ τυράννου.

Ὁ Χρῦσανθος ἀντιμετώπισε σέ ἀκόμη δύο περιπτώσεις τούς Ὀθωμανούς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀντιδράσει δυναμικά στήν αὐξανόμενη πολιτική ἰσχύ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἡ πρώτη ἀνάγεται στό ἔτος 1799, ὅποτε ξεσηκώθηκαν οἱ «Γενίτσαροι, Ἄρναοῦτες καί Ἀλβανοί», οἱ ὁποῖοι στράφηκαν ἐπίσης καί ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἀλλά ὅμως ἐξουδετερώθηκαν σύντομα, μετά ἀπό παρέμβαση Ἄγγλου ναυάρχου. Ἡ δεύτερη ἔλαβε εὐρύτερες διαστάσεις καί ἀπειλήθηκε ἄμεσα ἡ ζωή τόσο τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὅσο καί τοῦ Δραγουμάνου Χατζηγεωργάκη, ἡ δύναμη καί ἡ ἐπιρροή τοῦ ὁποῖου στήν τοπική διοίκηση εἶχε προκαλέσει τήν ἀντιπάθεια καί τόν φθόνο τῶν ἐξεγερθέντων Μουσουλμάνων τῆς Κύπρου. Τελικά, κατεστάλη καί αὐτή, μετά ἀπό παρέμβαση τοῦ Οἰκονόμου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καί μετέπειτα διαδόχου τοῦ Χρυσάνθου, Ἐθνομάρτυρα Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ (1810-1821), καί τήν ἔλευση στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος ἀπό τή Μικρά Ἀσία. Ὡστόσο, συσώρευσαν μῖσος καί ἀντιπάθειες ἐναντίον τῶν δύο πόλων ἰσχύος τῶν Χριστιανῶν, Δραγουμάνου καί Ἀρχιεπισκόπου, καί συνέτειναν, μερικά χρόνια ἀργότερα, στήν κατατόμηση τοῦ πρώτου τό 1809 καί στήν ἔκδοση διατάγματος ἐξορίας τοῦ δευτέρου, τό 1810.

Κατά τή διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του, ὁ Χρῦσανθος ἐπικέντρωσε μεγάλο μέρος ἀπό τίς δραστηριότητές του στήν καλλιέργεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ καί φρόντισε μέ ἐγκυκλίους καί παραινετικά γράμματα γιά τήν πνευματική του ἀνάταση. Σώζονται ἀρκετά ἀπό αὐτά, πού ἀναφέρονται εἴτε σέ θέματα ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, εἴτε σέ πνευματικά ζητήματα, τά ὁποῖα ἀπασχολοῦσαν τήν Ἐκκλησία τῆς ἐποχῆς. Ἀνάμεσά τους περιλαμβάνονται συνοδικές ἀποφάσεις, μέ τίς ὁποῖες ἐπικρίνονταν πολλά ἄτοπα, πού συνέβαιναν στά μοναστήρια, καθώς καί ἄλλες, πού συνέστηναν τήν κοσμιότερη τέλεση γάμων καί μεριμνοῦσαν γιά τήν ἠθική προαγωγή τῶν πιστῶν. Ἐπίσης, σώζονται ἐγκύκλιοί του, μέ τίς ὁποῖες καλοῦσε τούς πιστούς νά μετέχουν, μετά ἀπό κατάλληλη προετοιμασία, στό μυστήριό τῆς θείας κοινωνίας καί νά ζοῦν μέ εἰλικρινή μετάνοια, φροντίζοντας τά τυχόν περισσεύματά τους νά δαπανῶνται σέ φιλανθρωπίες καί ἐλεημοσύνες καί ὄχι σέ περιττές πολυτέλειες καί σπατάλες.

Ὁ Χρῦσανθος ἐργάστηκε ἀκόμη γιά τή διάσωση ἀπό τή φθορά καί τήν καταστροφή τῶν Μονῶν καί τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ νησιοῦ, πού κινδύνευαν ἄμεσα, ἐξαιτίας τῶν συνθηκῶν ἐξαθλίωσης, στίς ὁποῖες εἶχε περιέλθει ἡ Κύπρος. Στόν «Κτηματολογικό Κώδικα» τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς σώζεται κατάλογος μέ 81 ἐκκλησίες καί μοναστήρια, πού μέ τή βοήθεια καί μέρημά του ἀνακαινίσθηκαν ἢ ἀνοικοδομήθηκαν ἐκ βάρων μέχρι τό 1795, πού σταματᾷ ἡ καταγραφή. Τό ἔργο αὐτό παρουσίαζε ἐξαιρετικές δυσκολίες, ἀφοῦ, ἐκτός ἀπό τήν ἐξεύρεση πόρων, χρειαζόταν ἔντονη διπλωματική δραστηριότητα, γιά νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἀπαραίτητη

ἔγκριση τῶν Ἀρχῶν γιά τήν ἐπιτέλεσή του. Ἀνάμεσα στίς Μονές πού ἀνακαινίσθηκαν ἢ ἀνοικοδομήθηκαν περιλαμβάνονται αὐτές τῶν Ἁγίων Ἡρακλειδίου, Παντελεήμονος Ἀχερά, Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, Σπυρίδωνος, καθώς καί ἐκκλησίες σέ πολλά χωριά καί πόλεις τοῦ νησιοῦ, γεγονός πού συνέτεινε στήν τόνωση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι στά ἐκκλησιαστικά περιβάλλοντα τῶν Μονῶν καί στή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας εὔρισκαν ἀποκούμπι καί ἐνίσχυση γιά νά ἀντιμετωπίζουν τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς. Γιά τόν ἴδιο λόγο, μέ πρωτοβουλία καί δαπάνες του ἐκδόθηκαν ἐπίσης διάφορα ἐκκλησιαστικά βιβλία στή Βενετία, ὅπως ἡ Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Ἡρακλειδίου (1774), Μνάσωνος (1774), Νεοφύτου (1778), Ἀναστασίου, Χαρίτωνος, Αὐξεντίου, Κενδέου, Εὐαγγελιστοῦ Λουκά, Δημητριοῦ καί μάρτυρος Κωνσταντίνου (1779), Κασσιανοῦ (1787), Θεράποντος (1801), τό βιβλίον τοῦ Θεοφίλου Κορυθαλλέα «Εἶσοδος φυσικῆς ἀκροάσεως κατ' Ἀριστοτέλην» (1779) καί ἄλλα.

Ὁ Χρῦσανθος ἐργάστηκε ἐπίσης μέ ζῆλο γιά τή διάδοση τοῦ θείου λόγου καί τήν ἐνίσχυση τῆς ἐλληνικῆς ἐκπαίδευσης στό νησί, ὅπου προσκάλεσε, γύρω στό 1774, τόν λόγιο - ἱεροκήρυκα μοναχό Προκόπιο τόν Πελοποννήσιο, καθώς καί τόν Κρητικό διδάσκαλο Γεράσιμο, μετέπειτα Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1788-1810) καί Χαλκηδόνας (1810-1820), ὁ ὁποῖος ἐργάστηκε στήν Ἑλληνική Σχολή, πού ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἴδρυσε στή Λευκωσία. Ἀργότερα, ὅμως, ἡ Σχολή αὐτή ἔκλεισε, ἐξαιτίας τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τοῦ τόπου, ὅποτε ἀμφότεροι, Προκόπιος καί Γεράσιμος, ἀναχώρησαν ἀπό τήν Κύπρο, ὁ δέ Χρῦσανθος τήν ἐπαναλειτούργησε τό 1808, μετά ἀπό γενναία εἰσφορά 10.000 γροσίων τοῦ Χατζηγεωργάκη, σέ οἰκία πού προσέφερε κάποιος Ἱερομόναχος ὀνόματι Ἰωαννίκιος.

Στό μεταξύ, τά πολιτικά γεγονότα στήν Κύπρο καί στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία στά τέλη τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνα συνέτειναν στήν ἀποδυνάμωση τῆς ἰσχύος τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας καί ὀδήγησαν στήν κατατόμηση τοῦ Χατζηγεωργάκη, τό 1809. Ἀκολούθησε, τόν Μάιο τοῦ ἀμέσως ἐπόμενου χρόνου, ἡ ἐξορία τοῦ Χρυσάνθου καί τοῦ στενότερου συνεργάτη του, Μητροπολίτη Κιτίου Χρυσάνθου, στήν Εὐβοία, ὅπου καί ἀπεβίωσε ἀπό τίς ταλαιπωρίες καί τίς κακουχίες, τήν 1η Σεπτεμβρίου τοῦ 1810.